

ВІДГУК

опонента МЕЛЬНИКА Віктора Миколайовича,
доктора економічних наук, професора, професора кафедри фінансів
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
на дисертаційну роботу МЕДИНСЬКОЇ Тетяни Володимирівни
«Фіскальне середовище стимулювання підприємницької активності в
умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та
територіальних громад», подану на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальностями
08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та
08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Аналіз результатів дисертаційної роботи Мединської Тетяни Володимирівни дає змогу сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності, особливостей, логічної структури, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки дослідження, основні положення якого подані до захисту.

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими темами, програми, планами

Сучасні соціально-економічні виклики, зокрема зумовлені загальною макроекономічною нестабільністю та територіальними диспропорціями, а також воєнними діями в Україні, висувають нові вимоги до регіонального та місцевого економічного розвитку. Реформа децентралізації сприяла розширенню фінансових повноважень територіальних громад і регіонів, проте загрози кризових явищ, зокрема скорочення доходів місцевих бюджетів, міграція працездатного населення та зниження інвестиційної активності, ускладнюють реалізацію стратегій сталого розвитку. У такій ситуації пошук ефективних механізмів стимулювання підприємницької активності стає ключовим завданням для забезпечення фінансової спроможності громад і регіонів.

Природньо, що саме підприємницька діяльність відіграє критичну роль у формуванні економічного потенціалу територій. Вона сприяє створенню робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності місцевих виробників та нарощуванню податкових надходжень. Розвиток малого і середнього бізнесу забезпечує диверсифікацію економіки регіонів та зміцнення їх фінансової незалежності. Проте без належної підтримки з боку держави та місцевої влади підприємницький сектор стикається з численними бар'єрами, що стримують його розвиток.

Формування сприятливого фіскального середовища є необхідною умовою стимулювання підприємницької активності в нестабільних умовах. Адекватна податкова політика, спеціалізовані механізми податкових стимулів, прозорість адміністрування податків та забезпечення доступу до джерел фінансування можуть стати важливими чинниками відновлення економічної активності громад. Таким чином, дослідження оптимальних фіскальних підходів до стимулювання підприємництва має вагоме значення для забезпечення фінансово-економічної стійкості регіонів та ефективного використання їх ресурсного потенціалу.

Дисертаційна робота присвячена актуальній науково-прикладній проблемі обґрунтування теоретико-методологічних засад і розроблення прикладних рекомендацій щодо формування фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад. Розроблені й запропоновані дисертанткою положення щодо формування фіскального середовища стимулювання підприємницької активності на основі застосування територіально орієнтованого підходу базуються на міждисциплінарних концептуальних засадах, який включає теорії регіонального та місцевого економічного розвитку, теорії фінансів, теорії фінансових криз та резильєнтності економічних систем, інституційної теорії, концепцій поведінкової економіки.

Важливим аргументом на користь актуальності даної роботи є також її своєчасність та значимість для практики господарюючих суб'єктів та соціально-економічного розвитку регіональних суспільних систем у повоєнний період.

Дисертація виконувалася Т. В. Мединською в межах таких науково-дослідних робіт:

- ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України» – «Глобалізаційні чинники та ризики ендогенного розвитку регіонів України» (№ ДР 0121U111754); «Інституційні інструменти розвитку агломерацій в умовах війни та повоєнного відновлення України (на прикладі Карпатського регіону)» (№ ДР 0124U001157); «Фінансова політика забезпечення економічного зростання територіальних громад в умовах нестабільності» (№ ДР 0122U200317); «Трансформація моделі просторового розвитку економіки України» (№ ДР 0122U002055)

- Львівський торговельно-економічний університет – «Фінансові механізми та інструменти вирівнювання диспропорцій соціально-економічного розвитку України» (ДР № 0115U004165); «Фінансові та організаційні механізми забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України» (ДР № 0118U000023);

- Бердянський університет менеджменту і бізнесу – «Фінансовий механізм забезпечення сталого розвитку соціально-економічних систем» (ДР №0111U004341).

Також робота пов'язана з виконанням міжнародного проекту Вишеградського фонду «Experience sharing of V4 against the shadow economy, corruption and tax avoidance in Ukraine (Обмін досвідом країн Вишеградської четвірки у боротьбі з тіньовою економікою, корупцією та ухиленням від сплати податків в Україні)» (№ 22320065).

У межах зазначеної вище науково-дослідної тематики авторкою запропоновано методологічні засади дослідження фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад, обґрунтовано концепт фіскального середовища стимулювання підприємницької активності на основі застосування територіально орієнтованого підходу, розроблено методичний інструментарій оцінювання впливу фіскального середовища на стійкість підприємницького сектору в умовах нестабільності, сформульовано науково-прикладні засади нівелювання територіальних диспропорцій в контексті формування фіскального середовища підприємницької активності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, їх достовірність

Вивчення дисертації Т. В. Мединської, реферату, публікацій у фахових та інших наукових виданнях, у тому числі, тих, які включені до міжнародних наукометричних баз Scopus / Web of Science, дозволяє зробити висновок про те, що одержані наукові результати є достовірними та обґрунтованими.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і пропозицій, які містяться в дисертації, зокрема забезпечується застосованою методологією дослідження, проведеним критичним аналізом вітчизняних і зарубіжних джерел з досліджуваних питань розвитку регіональних економічних систем, законодавчих та нормативних актів, офіційних інформаційних та аналітичних матеріалів міністерств, міжнародних асоціацій, рейтингових агентств, звітних даних суб'єктів регіональних господарських систем.

Зміст дисертаційної роботи відзначається послідовністю досягнення поставленої мети та повною реалізацією завдань наукових розвідок авторки, що свідчить про логічність і завершеність дослідження.

У дисертації достатньо глибоко обґрунтовано авторський підхід до визначення теоретичної та методологічної основи дисертаційної роботи у

складі міждисциплінарного підходу наукового пізнання з орієнтацією на проблематику формування фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад. Також застосування загальнонаукових і спеціальних методів досліджень (зокрема таких, як теоретико-логічного узагальнення, структурно-логічного та семантичного аналізу, групування, аналізу і синтезу, ретроспективного та компаративного аналізу, детермінологічного, статистичного та інтегрального аналізу, економіко-математичного моделювання) дозволило авторці визначити якісні й кількісні характеристики проблеми, що досліджувалася.

Основні наукові положення і результати досліджень, що винесені на захист, доповідалися та пройшли апробацію на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях.

Сукупність даних обставин визначає загальну достовірність і обґрунтованість одержаних результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження

Ознайомлення зі змістом дисертації, наукових публікацій та реферату дає підставу визначити основні наукові положення й висновки, що характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок авторки в такі галузі науки, як фінанси, розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Найбільш вагомими науковими результатами здобувачки є: обґрунтування методологічних підходів до дослідження фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад, що засновуються на міждисциплінарності (с.75-90); формування концепту фіскального середовища стимулювання підприємницької активності на основі застосування територіально орієнтованого підходу (с. 109-126); аргументування інструментарію оцінювання впливу фіскального середовища на стійкість підприємницького сектору в умовах нестабільності (с. 159-171).

Поряд із зазначеним в роботі удосконалено: наукові положення щодо структурної концептуалізації фіскального середовища стимулювання підприємницької активності на різних рівнях управління (с.60-75); підходи до оцінювання стійкості підприємницького сектора регіонів України на основі розрахунку інтегральних індексів стійкості в розрізі інституційних, економічних та соціально-демографічних індикаторів умов ведення бізнесу (с.201-217); підходи до нівелювання територіальних диспропорцій в контексті формування фіскального середовища підприємницької активності на основі диференціації застосування інструментарію формування фіскального

середовища в залежності від типу території (території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку) (с. 318-332); аргументацію напрямів застосування інструментарію стимулювання підприємницької активності на національному, регіональному та локальному рівнях на основі аналізу локальної бізнес-інфраструктури, оцінки ефективності реалізації міжнародних, державних, регіональних та місцевих програм підтримки розвитку малого і середнього підприємництва (с. 289-318).

В дисертації також забезпечено подальший розвиток низки наукових ідей та наявних розробок, зокрема: положення щодо взаємозв'язку сприятливості фіскального середовища стимулювання підприємницької активності та економічного розвитку територій (с. 139-155); концептуальні засади впливу криз на фіскальне середовище стимулювання підприємницької активності у територіальних громадах на основі врахування двох аспектів: 1) умов, в яких цей процес відбувається, 2) рівня адміністративної і фінансової автономії місцевого самоврядування як основного суб'єкта цього процесу (с. 224-251); науково-прикладні положення щодо формування оптимального фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в контексті узгодження вітчизняного законодавства з податковим правом ЄС та необхідності зростання податкових доходів бюджетів різних рівнів в умовах війни (с. 332-340); структурно-організаційний підхід до трансформації оподаткування нерухомого майна, відмінного від земельної ділянки, на основі визначення бази оподаткування виходячи з ринкової оцінки нерухомості, оптимізації системи пільг та звільнень, удосконалення фіскально- адміністративних процедур, розширення фіскально-адміністративних прав і повноважень органів місцевого самоврядування (с.340-350).

Важливість результатів досліджень для науки та практики

Основні результати дослідження, висновки та рекомендації, представлені у даній дисертаційній роботі, у сукупності слугують вирішенню важливої наукової проблеми: створення теоретичної основи формування і оптимізації фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад.

Результати дисертаційної роботи Т. В. Мединської у теоретичній, експериментальній та апробаційній частинах дають підстави зробити висновки щодо можливостей їхнього використання:

-для науковців у аспектах: удосконалення понятійного фінансової науки за рахунок поглиблення трактування сутності поняття «фіскальне середовище

стимулювання підприємницької активності» на різних рівнях управління та уточнення споріднених понять на основі запропонованої їх структурно-змістової ієрархії за принципом зростання ступеня охоплення економічних відносин, а також обґрунтування структурно-логічних компонентів фіскального середовища та закономірностей їх взаємодії; формування методологічних засад дослідження фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад, що ґрунтується на міждисциплінарному підході (теорії регіонального та місцевого економічного розвитку, теорії фінансів, теорії фінансових криз та резильєнтності економічних систем, інституційної теорії, концепцій поведінкової економіки), передбачає застосування методичного інструментарію аналізу формування фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах криз, а також оцінювання впливу фіскального середовища на стійкість підприємницького сектора і дозволяє визначати детермінанти розвитку фіскального середовища стимулювання підприємницької активності; формулювання положень щодо взаємозв'язку сприятливості фіскального середовища стимулювання підприємницької активності та економічного розвитку територій і розгляд надходження податків, акумульованих внаслідок ведення господарської діяльності на території муніципалітету, через призму винагороди за ефективну місцеву політику та створення сприятливих умов для розвитку бізнесу. Зазначені положення акцентують на необхідності одночасного врахування історично сформованих інститутів та поведінкових аспектів, властивих для різних країн, регіонів;

- *для органів влади у контексті*: формування концептуальних засад творення фіскального середовища стимулювання підприємницької активності на основі застосування територіально орієнтованого підходу (зокрема визначено мету та принципи формування такого середовища, точки інтервенції та інструментарій впливу на підприємницьку активність); аргументування необхідності переходу до диференціації інструментарію фіскальної політики для різних типів територій (зокрема виходячи з безпекового фактора та віддаленості від лінії бойових дій), що дозволяє врахувати потенціал економічного розвитку територіальних громад та їх диференціацію за рівнем конкурентоспроможності, а також сконцентрувати фіскальні інструменти на підтримці точок конкурентоспроможності в громадах, виходячи з аналізу їх сильних та слабких сторін; обґрунтування напрямів удосконалення організаційно-економічних інструментів стимулювання підприємницької активності на національному, регіональному та локальному рівнях на основі аналізу локальної бізнес-інфраструктури, оцінки ефективності реалізації міжнародних, державних, регіональних та

місцевих програм підтримки розвитку малого і середнього підприємництва, зокрема його доступу до фінансування за рахунок європейських програм грантової підтримки бізнесу, програм Східного партнерства та ресурсів Ukraine Facility, що дасть змогу підвищити ефективність застосування територіально-орієнтованого підходу до стимулювання підприємницької активності та страхування інвестиційних ризиків; аргументування положень щодо можливостей недопущення погіршення фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в контексті узгодження вітчизняного законодавства з податковим правом ЄС та необхідності зростання податкових доходів державного та місцевих бюджетів в умовах війни (зокрема, в частині обґрунтування рівня ставок військового збору та ПДВ на період до завершення військового стану, забезпечення стабільності умов оподаткування у межах правового режиму Дія.City, підвищення ефективності адміністрування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки);

- для навчального процесу при викладанні освітніх компонент «Податкова система», «Податковий менеджмент», «Адміністрування податків і платежів», «Податкові системи зарубіжних країн», «Фінансове планування і прогнозування», «Місцеві фінанси» при підготовці навчальних програм, курсів, розділів підручників, навчальних посібників, методичних розробок.

Отримані результати дослідження впроваджено у практичну діяльність:

- Адміністрації Президента України (лист №03- 01/1332 від 17.09.18 р.) – пропозиції щодо застосування зарубіжного досвіду інституційного забезпечення розвитку форм просторової організації бізнесу;

- Директорату регіональної політики Міністерства розвитку громад та територій України (лист №8/361/7292-21 від 03.12.2021 р.) – пропозиції щодо підвищення ефективності стратегування регіонального розвитку в Україні;

- Міністерства фінансів України (лист №05110-14-10/20882 від 16.09.2022 р.) – рекомендації щодо покращення фінансового вирівнювання місцевих бюджетів та вдосконаленні міжбюджетного регулювання;

- Департаменту економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації (лист № 03-23-825 від 20.08.2018 р.) – рекомендації для підготовки проекту обласної програми розвитку малого і середнього підприємництва Тернопільської області на 2019-2020 роки;

- Управління розвитку, інвестицій та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації (лист № 692/04-9/2-18 від 13.08.2018 р.) – пропозиції з питань розвитку підприємництва в області протягом 2018 року;

- Департаменту регіонального розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації (лист № 03/1080 від 27.09.2018 р.) – рекомендації щодо

формування галузевих кластерів у регіонах України, організації креативних індустрій, нових форм просторових освітніх систем;

- Головного управління Державної податкової служби у Львівській області (лист №16613/6/13-01-18-03 від 31.05.2023 р.) – пропозицій щодо удосконалення інституційного забезпечення реалізації державної податкової політики в умовах війни, удосконалення моніторингу фінансово-господарських операцій платників в особливий період воєнного стану, підвищення ефективності забезпечення формування єдиної державної податкової політики в частині адміністрування податків, зборів, платежів, а також удосконалення підходів щодо проведення моніторингу фінансово-господарських операцій платників на наявність податкових ризиків;

- Трускавецької міської ради (лист №18/03.01-178/01.03 від 19.05.2023 р.) – пропозиції щодо корегування програм сприяння інтегруванню внутрішньо переміщених осіб в соціально-економічну систему громади, встановлення місцевих податків і зборів на 2024 рік, формування політики сприяння підвищенню резильєнтності релокованого бізнесу в умовах шоку повномасштабної війни;

- Національного інституту стратегічних досліджень (лист № 293/667 від 21.09.2018 р.) – матеріали для підготовки аналітичних записок для Адміністрації Президента України та Ради національної безпеки і оборони, наукових статей та аналітичних доповідей.

Результати дослідження також використані у навчальному процесі Львівського торговельно-економічного університету під час розроблення навчальних посібників, навчально-методичного забезпечення, дистанційних курсів, викладання освітніх компонент «Податкова система», «Податковий менеджмент», «Адміністрування податків і платежів», «Податкові системи зарубіжних країн», «Фінансове планування і прогнозування», «Місцеві фінанси» (довідки №242/01-1.08, №243/01-1.08 від 09.12.2024 р.).

Повнота опублікування отриманих результатів дослідження

Основні положення і висновки за результатами дослідження опубліковано у 115 наукових працях, серед яких: 13 колективних монографій, 5 з них іноземних (11,54 д.а. належить особисту автору), 11 статей у наукових виданнях, включених до наукометричних баз даних Scopus і Web of Science (3 у вітчизняних, 8 у закордонних журналах), 35 статей у фахових наукових виданнях України (з них 31 входять до міжнародних наукометричних баз), 6 науково-аналітичних видань та навчальних посібників, 50 публікацій апробаційного характеру.

Основні результати та положення, які винесені дисертанткою на захист, опубліковані у наукових журналах та збірниках, пройшли достатню апробацію та відповідають вимогам МОН України.

Оцінка змісту дисертації, її мови та завершеності в цілому

Дисертаційна робота написана науковою українською мовою з грамотним використанням спеціальної термінології. Дисертаційна робота викладена на 468 сторінках комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 430 сторінках, робота містить анотацію, вступ, п'ять розділів основного змісту, висновки, список використаних джерел, додатки. Текст ілюстрований 48 рисунками і містить 19 таблиць.

Академічна доброчесність

В межах застосування доступних для опонента інструментів аналізу можна стверджувати, що дисертаційна робота Т. В. Мединської та її наукові праці, які розкривають результати дослідження, відповідають принципам академічної доброчесності. Використані ідеї, результати досліджень і тексти інших авторів супроводжуються посиланнями на відповідні джерела.

Дискусійні положення та критичні зауваження

Відзначаючи змістовність поданої до захисту дисертації, обґрунтованість її основних положень, висновків і рекомендацій, не можна, водночас, залишити без уваги і певні недоліки та дискусійні положення:

1. У підрозділі 2.1. авторкою запропоновано концепт фіскального середовища стимулювання підприємницької активності, який базується на принципах територіально орієнтованого підходу. Ця концептуальна розробка знайшла далі практичне відображення при формуванні рекомендацій щодо інструментарію творення фіскального середовища в залежності від типу території (території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку), представлених у підрозділі 5.2. Зазначене цілком відповідає європейським засадам регулювання регіонального та місцевого розвитку, а також положенням українського законодавства щодо державної регіональної політики. Водночас, авторці варто було б застосувати підхід щодо поділу територій на типи вже в процесі власного аналізу (розділи 3 та 4). Це дозволило поглибити обґрунтування рекомендацій.

2. У роботі (підрозділ 2.3) наведено результати дослідження зарубіжного досвіду щодо взаємовпливу фіскального середовища стимулювання підприємницької активності та соціально-економічного зростання регіонів і територіальних громад. Отримані висновки є актуальними для України в

контексті модернізації бюджетної та податкової політики в умовах євроінтеграції. Однак не достатньо вивченим залишився досвід застосування муніципалітетами країн Європи конкретних інструментів формування фіскального середовища стимулювання підприємницької активності.

3. До складових фіскального середовища стимулювання підприємницької активності на регіональному та місцевому рівнях (таблиця 2.1, с. 113-114) авторка відносить інструменти фіскального стимулювання. До таких інструментів цілком обґрунтовано віднесено боргові інструменти. Але далі в тексті дисертації аналіз ролі боргових інструментів у формуванні фіскального середовища стимулювання підприємницької активності не здійснено, що на наш погляд можна вважати певним упущенням.

4. Авторці доцільно було б для візуалізації та більш чіткого уявлення про структуру та етапи методології дослідження фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад побудувати алгоритм застосування послідовності запропонованого методологічного підходу.

5. В цілому цікавою є пропозиція щодо впровадження механізму зарахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів за місцем проживання в авторській інтерпретації (підрозділ 5.2). За останні 25 років напрацьовано декілька різних підходів щодо цього, які так і не були впроваджені з причин фіскально-адміністративної громіздкості і надзвичайної затратності процесу адміністрування (як з боку держави, так і з боку платників та податкових агентів). Тому варто було б більше уваги приділити безпосередньо механізму адміністрування цього процесу, питанням оцінки його ускладнення та зростання затратності (що справляє вирішальний вплив на прийняття рішення про введення), а також механізму функціонування інституту представників платника податку. Це суттєво збагатило б роботу в контексті прикладного значення.

6. На наш погляд, у роботі дещо обмежена увага приділена ролі багаторівневого врядування в процесі формування фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в територіальних громадах. Саме багаторівневе врядування повинно розглядатись як базовий принцип спільних дій держави, регіону, територіальної громади, підприємців, споживачів у забезпеченні місцевого економічного розвитку. Ці питання потребують більш глибокого та детального опрацювання, зважаючи на їх важливість для регіонального розвитку і пропонуються для дослідження авторці у подальшій науковій роботі.

Визначені критичні зауваження та дискусійні положення не справляють суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Мединської Тетяни Володимирівни є самостійно виконаною, завершеною, цілісною кваліфікаційною науковою працею, в якій представлено вирішення важливої наукової проблеми – створення теоретичної основи формування і оптимізації фіскального середовища стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад.

Дисертація має вагомим наукове значення і практичну цінність, а викладені у ній результати дослідження є актуальними, достовірними, обґрунтованими, змістовними і комплексними, що свідчить про виконання дослідження на високому професійному рівні.

За складом вирішених завдань дисертація відповідає паспортам спеціальностей 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Реферат у стислій формі відображає основний зміст дисертаційної роботи. Наукові положення, що виносяться на захист, знайшли достатнє відображення у публікаціях дисертантки. Практичну значимість авторських розробок підтверджують відповідні довідки про їх використання на рівні державних і регіональних органів влади.

Загалом дисертаційна робота «Фіскальне середовище стимулювання підприємницької активності в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад» та її авторка відповідають вимогам пп. 6, 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197). Авторка дослідження, Мединська Тетяна Володимирівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка та 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Опонент:

доктор економічних наук, професор
професор кафедри фінансів Університету
Григорія Сковороди в Переяславі

Віктор МЕЛЬНИК
Засвідчую
Мач. ВК
Анна Стаковська